

УДК 338.33

Є. І. Богуславський,
к. е. н., доцент, доцент кафедри політичної економії,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків
О. В. Горяник,
студентка,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

E. Bohuslavskiy,
Ph.D., associate professor of political economy, Simon Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv
O. Goryanik,
student, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION

Стаття присвячена дослідженню стратегії диверсифікації сільськогосподарського виробництва. Розглянуто теоретичні та методичні засади формування і реалізації цієї стратегії на аграрних підприємствах. У статті досліджено підходи та принципи диверсифікації сільськогосподарського виробництва. Виявлено основні проблеми диверсифікації виробництва даної галузі. Обґрунтовано підхід до проведення диверсифікації задля підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Проаналізовано можливість розвитку середовища сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах. Розглянуто основні напрями диверсифікації для підприємств сільськогосподарської галузі. Проаналізовано їх ефективність на прикладі діяльності фермерського господарства "Альфа". На основі проведеного аналізу обґрунтовано шляхи удосконалення розвитку аграрної галузі в сучасних умовах.

The article investigates the strategy of diversification of agricultural production. The theoretical and methodological principles of formation and implementation of the strategy for agricultural enterprises. In the article the approaches and principles of diversification of agricultural production. The basic problem of diversification of the industry. Justified approach to diversification to improve the efficiency of agricultural production. The possibility of protection of agricultural production in the modern world. The main directions for diversification of agricultural sector enterprises. Analyzed their effectiveness on the example of the farm "Alpha". Based on the analysis of reasonable ways to improve the agricultural sector in the modern world.

Ключові слова: диверсифікації, вертикальна диверсифікація, горизонтальна диверсифікація, сільське господарство, ефективність, інвестиційні проекти.

Key words: diversification, vertical diversification, horizontal diversification of agriculture, efficiency, investment projects.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У наш час сільськогосподарське виробництво є одним з найважливіших секторів національної економіки. Протягом декілька років

становище сільського господарства погіршилося. Перш за все, спад виробництва в сільському господарстві привів до того, що показники обсягу валової продукції значно зменшились. Нестабільність зовнішнього середовища, зумовлена ринковим попитом і відсутністю стабільної аграрної політики, яка не дозволяє гос-

подарчим суб'єктам будувати довгострокові плани, не забезпечує стійкого господарювання підприємствам галузі, змушуючи їх шукати альтернативи сформованої спеціалізації виробництва.

Також слід зауважити, що в нашій країні як практичний, так і теоретичний досвід у даній сфері не накопичений. Існують лише окремі приклади проявів деяких форм диверсифікації, про успішність яких судити складно.

Сьогодні рішення економічних проблем сільського господарства сприятиме вирішенню соціальних проблем території, і, в першу чергу, підвищенню рівня зайнятості, а значить, рівня життя населення. Це обумовлює актуальність дослідження аспектів розвитку стратегій диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств, що враховує різноманіття і складність факторів, які впливають на сучасний стан сільського господарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Аналізу даної важливої теми присвячені праці вчених: Макаров А.В., Гарифуллін А.Р. [1], Романов В., Вадараджан П. [2], Ф. Котлер [3], А. Томпсон, А. Стрікленд [4], Виханський О.А. [5].

У роботі В. Раманьяма і П. Вадараджана диверсифікація розглядається як входження агропромислового комплексу в нові сфери діяльності за допомогою як внутрішнього зростання, так і придбань, що тягне за собою зміни в структурі сільського господарства [2].

Ф. Котлер у своїй роботі визначає стратегію диверсифікації сільського господарства як можливість розробки і випуску нової продукції для нових ринків [3].

А. Томпсон і А. Стрікленд характеризують диверсифікацію як процес проникнення сільськогосподарської галузі в інші галузі виробництва. При цьому вони відзначають, що стратегія диверсифікації використовується для зниження ризику залежно від однієї галузі, а також як механізм отримання додаткового прибутку, бо основні галузі країни вже перестали приносити прибуток на достатньому рівні [4].

О. Виханський визначає диверсифікацію сільського господарства як стратегію розвит-

ку, яка застосовується в тому випадку, якщо аграрна галузь не може розвиватися на даному ринку [5].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження механізмів диверсифікації в сільськогосподарській промисловості, вибір найбільш перспективних видів диверсифікації для розвитку аграрних підприємств у сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Оскільки спад виробництва в сільському господарстві призвів до того, що за обсягом валової продукції галузь повернулася на багато років назад, в нашій країні виникла необхідність стратегічного підходу до управління сільськогосподарськими підприємствами при визначенні перспектив свого розвитку. Наразі спостерігається відсутність теоретичних основ пошуку альтернативно сформованої спеціалізації напрямків діяльності. Щоб усього цього уникнути, держава повинна вжити диверсифікацію діяльності сільськогосподарських підприємств, враховуючи різноманіття і складність факторів, що впливають на сучасний стан сільського господарства.

Слід зазначити, що диверсифікація розглядає поширення господарської діяльності на нові сфери (розширення асортименту виробленої продукції, видів послуг і т.д.).

У сільському господарстві диверсифікація заснована на передислокації ресурсів у нові види сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності, де створюються нові можливості для кращого використання робочої сили, збільшення прибутку домашніх господарств та підвищення рівня життя сімей [6].

Сільгосппідприємства всіх форм власності в даний час намагаються вижити за рахунок лісозаготівель і лісопереробки, торгово-закупівельних операцій, розвитку підсобних промислів, переробки сільгосппродукції і т.п. Диспаритет цін на промислові товари та сільськогосподарську продукцію, незбалансована система податків та кредитів ставить вітчизняних сільських товаровиробників на межу виживання. Широкі можливості диверсифікації сільськогосподарського виробництва створюються при кооперації сільських товаровиробників їх інтеграції з переробними виробництвами, підприємствами та організаціями. Перехід до

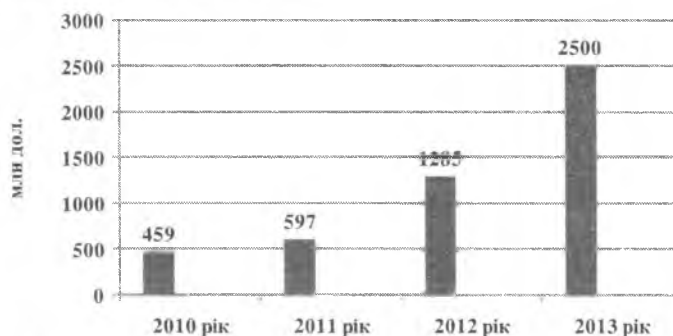

Рис. 1. Динаміка валової доданої вартості, створеної в сільському господарстві

ринкових відносин, інтенсифікація методів сільського господарства дозволяє вивільнити значну частину робочої сили. Одним з напрямків запобігання масового безробіття може стати приватне підприємництво, розвиток якого здатний зайняти до 30% працівників [7].

Однією зі сфер, яка здатна прийняти значну армію безробітних є особисте підсобне господарство. Диверсифікація сільськогосподарського виробництва неминуче активізує і нові напрями підприємництва.

Таким чином, можна виділити наступні основні напрями диверсифікації:

- багатопрофільність діяльності сільськогосподарських організацій;
- збільшення частки підсобних виробництв і промислів;
- злиття та поглинання в діяльності інтегрованих структур;
- розширення несільськогосподарських видів діяльності в сільських територіях для підвищення доходів населення [8].

Існує ряд зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на процес диверсифікації. До зовнішніх факторів слід віднести: розвиток місцевої економіки і локального ринку праці, стан інфраструктури. До внутрішніх факторів належать: рівень освіти, вік працівників, соціальний капітал, зв'язки і позиції фермерів, які підтримуються політикою і різноманітними державними програмами.

Для посилення підтримки та стимулювання диверсифікаційних можливостей аграрного виробництва необхідне здійснення таких заходів:

- підвищення ролі галузевих спілок та асоціацій, активізація діяльності яких у регулюванні аграрного виробництва регламентована Законом "Про сільське господарство";
- відновлення підтримки гарантійного забезпечення високоефективних проектів з наданням регіонам субсидій у формі грантів на освоєння нових технологій;

- надання податкових пільг для підприємств, які освоюють нову продукцію і технології;

- визначення обсягів підтримки сільському господарству з урахуванням відповідних нормативів та встановлення порогових значень, широко використовуваних розвиненими країнами (наприклад, питома вага сільського господарства у ВВП, розмір субсидій в розрахунку на одиницю земельної площі, пріоритети депресивним регіонам);

- підтримка диверсифікаційних можливостей формування та розподілу доходів суб'єктів продовольчих ринків в залежності від різних критеріїв (організаційного статусу, розміру неплатежів, цінових коливань, фінансового становища і т.д.). Доцільно надавати бюджетні субсидії підприємствам, в яких питома вага сільськогосподарської продукції у виручці від реалізації продукції і послуг більше 30%;

- надання пільгових кредитів з гарантіями регіональних влад підприємствам, що випускають продукцію широкого асортименту, яка конкурує з імпортними аналогами [9].

Але на сучасному етапі розвитку диверсифікації сільськогосподарської галузі виникають ряд проблем.

Аналіз зміни основних напрямків аграрної політики економічно розвинених країн світу дозволяє зробити висновок, що існує певний взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку країни і ступенем захищеності її внутрішнього ринку. У цьому випадку держава надає значний вплив на формування аграрної політики.

Як свідчать дані, в сучасній світовій економіці частину виробництва сільського господарства в національному продукті ВВП з кожним роком зменшується. Така тенденція характерна і для української економіки — у 1990 році валова додана вартість, створена в сільському господарстві, становила 25,4% даного показни-

Рис. 2. Основні напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва

ка у всіх галузях економіки, в 2000 році — 13,8%, в 2007 році — 7,6% [10].

Сільське господарство як галузь, що виробляє товари першої необхідності, може стати фактором протистояння кризової ситуації, оскільки, недовлячись на економічну кризу, попит на продукти харчування в світі постійно зростає. Вже в період 2008—2014 років тенденція змінилася, так ВВП країни в цілому по економіці збільшився на 5,8%; у сільському господарстві — на 18,5%. Необхідно відзначити, що такий приріст відбувається за рахунок збільшення обсягу виробництва продукції рослинництва, проте обсяг продукції тваринництва залишився незмінним [11].

Зростання продукції рослинництва також пов'язано з різким зростанням імпорту сучасної техніки для АПК. В Україну в 2006 році було імпортовано сільськогосподарської техніки на суму 141 800 000 дол. США, в 2007 році — 216 млн дол. США, в 2008 році — 297 400 000 дол. США, в 2009 році — 597 600 000 дол. США, в 2010 році — 459 900 000 дол. США, в 2011 році — 597 600 000 дол. США, в 2012 році — 1 млрд 285 млн дол. США, а вже в 2013 році — 2,5 млрд дол. США [11].

На основі наведених даних, було побудовано діаграму (рис. 1), на якій зображена динаміка валової доданої вартості, створеної в сільському господарстві. Таким чином, імпорт техніки в 2013 році в порівнянні з 2006 роком збільшився в 17,6 рази.

Далі на прикладі фермерського господарства "АЛЬФА" буде проаналізовано можливість розвитку середовища сільськогоспо-

дарського виробництва на основі його технічного забезпечення, формування трудових ресурсів, створення згурпованої організації ефективного самоврядування, що забезпечує доступ до необхідних соціальних благ з метою реальної взаємозв'язку між економікою, екологією і людиною.

Диверсифікація сільського виробництва може йти у наступних напрямках (рис. 2) [12].

Однак, вирішення зазначених вище завдань диверсифікації, на основі інвестиційних проєктів потребує значних фінансових ресурсів.

Основним джерелом інвестиційного забезпечення сільських підприємств виступає власний прибуток. Але, ураховуючи, стан вітчизняного сільського господарства необхідна допомога інвестиційних фондів, банків (іноземних та вітчизняних), кредитні програми міжнародних організацій, кредитні товариства. Найбільша кількість іноземних інвестицій, в регіональному аспекті, надходить у Київську, Запорізьку, Донецьку та Полтавську області.

Однак банківський механізм в Україні поки ще не спрямований на розвиток кредитування довгострокових проєктів в умовах сільськогосподарських підприємств. Вирішенню зазначених завдань не сприяє сама політика формування довгострокових кредитних ресурсів; низький рівень капіталізації; високий рівень відсоткових ставок за кредит; складні умови та процедури надання кредитів, які значною мірою ускладнюють доступ великій кількості підприємств галузі на ринок капіталів. Необхідно враховувати, що кредитування підприємств аграрного бізнесу має певні особливості. Це, в пер-

Таблиця 1. Основні показники виробничої і підприємницької діяльності ФГ "АЛЬФА"

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.
1. Вартість валової продукції, всього, тис. грн.	2792	1000	1541
у тому числі в розрахунку на: - 100 га с.г. угідь	60,6	69,5	84,5
- 1-го середньорічного працівника, зайнятого в с.г. виробництві	77	94	120
2. Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	3861	6860	9480
3. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	2553	6377	7852
5. Прибуток (+), збиток від реалізації (-), тис. грн.	1394	1482	1627
6. Чистий прибуток (+), збиток (-), тис. грн.	5407	4164	3931
7. Рівень рентабельності (+), збитковості (-) підприємства, %	55	8	21

шу чергу — сезонність сільськогосподарського виробництва; значний фізичне і моральне зношення основних засобів, неплатоспроможність більшості підприємств. Оскільки банківські установи не ефективно кредитують аграрний сектор, то виникає необхідність пошуку альтернативи, якою повинні стати кредитні спілки. Основною метою діяльності кредитної спілки є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування, фінансової підтримки підприємницьких ініціатив та надання інших фінансових послуг.

Розглянемо теоретичне положення на практиці ФГ "АЛЬФА". Свою діяльність фермерське господарство "АЛЬФА" починало з обробки 50 гектарів землі і одного власного трактора.

З прийняттям Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року, з'явилася можливість розширити землі фермерського господарства за рахунок укладання договорів оренди з власниками земельних часток (паїв).

Починаючи з 2000 року, фермерське господарство "АЛЬФА" поступово збільшувало свої землеволодіння саме за рахунок залучення пайовиків, а також оренди земельних ділянок. Зараз господарством укладено договори оренди землі з понад тисячею селян. Площа ріллі, оброблюваної господарством, становить 6 500 га [9].

З метою забезпечення високої якості вирощеного зерна, врожайності та збереження родючості ґрунтів, господарство застосовує сучасні комплексні мінеральні добрива вітчизняного та закордонного виробництва.

Господарство дотримується науково-обґрунтованих рекомендації, щодо сівозміни. Зернові культури в структурі посівів займають не менше 50% посівних площ. В умовах відкритого землеробства врожайність сільськогосподарських культур багато в чому залежить від

погодних умов. Але досвід і висока кваліфікація фахівців господарства дозволяють з року в рік отримувати високий урожай.

Матеріальна база також постійно розширюється. Майно фермерського господарства: дві потужні газові зерносушарки, сучасні складські приміщення, можливість відвантаження зерна залізничним транспортом безпосередньо з господарства. Машинно-тракторний парк укомплектований повним набором сучасної сільськогосподарської техніки вітчизняного та зарубіжного виробництва, вантажним і легковим автотранспортом. Технічне обслуговування машин вітчизняного виробництва здійснюється у власній сучасно обладнаній майстерні, імпортних — із залученням фірмових сервісних центрів, що дозволяє максимально продовжити їх моторесурс, незважаючи на високі напруження.

Поряд з вирощуванням товарного зерна, господарство займається виробництвом насіння зернових 1-ї репродукції, які використовує на власних полях і пропонує до реалізації іншим сільгоспвиробникам.

У своїй діяльності господарство прагне досягти вертикальної інтеграції в сільському господарстві — від вирощування сільськогосподарської продукції та її переробки до реалізації кінцевому споживачеві, у тому числі і за кордон.

Основні показники виробничої і підприємницької діяльності фермерського господарства "АЛЬФА" представлені в таблиці 1 [13].

Валова продукція є узагальнюючим результатом виробничої діяльності фермерського господарства. Вона являє собою загальну кількість виробленої за певного періоду сільськогосподарської продукції. За розглянутий період у ФГ "АЛЬФА" валова продукція у 2014 році значно зменшилася порівняно з 2013 роком. А вже наступного 2015 року, обсяг валової продукції наразі, збільшився. Спостерігається і збільшення валової продукції в розрахунку на 100 га с.г. угідь (на 39%), на 1-го серед-

Таблиця 2. Склад і структура товарної продукції ФГ "АЛЬФА"

Галузі та види продукції	2013		2014		2015		В середньому за 2013–2015 рр.	
	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%
Рослинництво - всього	3374	30,4	5771	30,4	8907	75,3	6017	59,03
в тому числі: зернові	2665	42	4833	49	8005	9,5	5168	15,2
інша продукція	708	15,1	937	11,3	900	9,2	849	14,6
Тваринництво - всього	323	5,1	425	3,2	273	1,3	440	4,5
в тому числі: Скотарство - всього	63	0,4	117	0,3	453	2,1	211	1,8
- м'ясо КРС	52	0,3	163	1,2	73	0,2	96	0,8
Свинарство - всього	22	0,2	97	0,7	24	0,1	48	0,2
Інша продукція тваринництва	238	4,2	211	1,2	94	2,3	181	2,3
Продукція інших галузей	180	2,3	663	2,7	-	-	281	2,6
Всього по підприємству	7534	100	13217	100	19029	100	13291	100

ньорічного працівника, зайнятого в с.г. виробництві (на 56%), на 40 грн., основних виробничих фондів (на 68%). Виручка від реалізації продукції за три роки збільшилася на 145%. Прибуток від реалізації в 2013 р. склав 3861 тис. грн., в 2014 — 6860 тис. грн., а в 2015 — 9480 тис. грн. Таким чином, відбулося збільшення на 17%.

Аналізуючи прибуток від реалізації продукції, з'ясуємо, що в 2013 році становив 1394 тис. грн., а вже в 2015 році — 1627 тис. грн. Стосовно рівня чистого прибутку, то тенденція має негативний характер. У 2013 році обсяг склав 5407 тис. грн., а вже 2015 року — 3931 тис. грн. Пояснюється це тим, що збільшилась собівартість сировини та матеріалу, а також зростанням інвестицій у придбання сучасної техніки. І за рахунок цього рівень прибутку зменшився. Рентабельності підприємства знаходиться на достатньому рівні, що засвідчують дані, приведені в таблиці 1.

Фінансовий результат господарської діяльності підприємства багато в чому залежить від собівартості продукції. Собівартість продукції являє собою вартісну оцінку використовуваних у процесі її виробництва природних ресурсів, сировини, матеріалів, палива, енергії, основних фондів, трудових ресурсів, а також інших витрат на її виробництво і реалізацію.

Товарна продукція являє собою весь обсяг проданої сільськогосподарської продукції за всіма каналами реалізації. Склад і структура товарної продукції ФГ "АЛЬФА" представлені в таблиці 2 [13].

У структурі товарної продукції ФГ "АЛЬФА" значна частка припадає на продукцію рослинництва. Звідси можна зробити висновки, що галузь рослинництва основна. Головною галуззю рослинництва є виробництво зерна. ФГ "АЛЬФА" відноситься до господарства з глибокою спеціалізацією зернових культур. У структурі товарної продукції 2015 року спостерігається збільшення частки рослинниць-

кої продукції в порівнянні з 2012 роком і зменшення продукції тваринництва. Пріоритетним напрямом у галузі тваринництва є скотарство, на частку якого в загальному обсязі товарної продукції в середньому за три роки припадає 2,1%.

Також було розраховано всього по підприємству за даний період: за 2013 рік — 7534 тис. грн., за 2014 рік — 13217 тис. грн., за 2015 рік — 19029 тис. грн.

Слід зупинитися і на забезпеченості ФГ "АЛЬФА" матеріально-технічними ресурсами та економічною ефективністю їх використання.

Матеріально-технічні ресурси складають значну частку в структурі собівартості продукції, тому ефективно і раціональне їх використання є важливим фактором зниження собівартості продукції і зростання рентабельності сільськогосподарського підприємства в цілому. У цьому випадку, головним засобом виробництва в сільському господарстві є земля.

Загальна площа землекористування господарства в ФГ "АЛЬФА" у 2015 р. склала 31585 га. Розмір сільськогосподарських угідь становить 31 585 га, з яких найбільшу питому вагу (64%) має рілля, потім йдуть пасовища (32%) і сінокоси (4%).

До числа показників, що характеризують ступінь залучення земель в господарський оборот, відносяться коефіцієнти використання земельних ресурсів (відношення площі сільськогосподарських угідь до всієї площі земельних ресурсів господарства) і сільськогосподарських угідь (відношення площі орних земель до площі сільськогосподарських угідь). Коефіцієнт використання земельних ресурсів у ФГ "АЛЬФА" в 2013 р дорівнював 0,97, а в 2014 і 2015 рр. досяг 1. Коефіцієнт використання сільськогосподарських угідь за аналізований період дорівнював 0,64.

Таким чином, було розглянуто ФГ "АЛЬФА" з повною структурою його діяльності. Розглянувши дане фермерське господарство, було виділено шляхи поліпшення використання засобів виробництва в сільському господарстві, тобто методи диверсифікації сільського господарства. Основними шляхами підвищення ефективності використання основних виробничих фондів є наступні:

- зростання рівня фондозабезпеченості підприємств;
- вдосконалення засобів праці, підвищення їх надійності;
- поліпшення технічного обслуговування машинно-тракторного парку та зростання його продуктивності;
- здешевлення будівництва будівель і споруд, використання місцевих будівельних матеріалів;
- зниження цін на сільськогосподарські машини та обладнання, що поставляються промисловими підприємствами;
- вдосконалення структури основних засобів, збільшення активної частини;
- встановлення оптимальних пропорцій між основними виробничими фондами і оборотними засобами;
- поглиблення спеціалізації та підвищення концентрації сільськогосподарського виробництва;
- вдосконалення системи кредитування та фінансування при покупці основних виробничих фондів;
- впровадження прогресивних технологій вирощування і збирання сільськогосподарських культур та обслуговування тварин;
- підвищення кваліфікації кадрів та вдосконалення матеріального стимулювання при використанні основних засобів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Важливим фактором ефективності використання виробничих ресурсів є розвиток ринку праці в сільській місцевості.

Державна політика на ринку праці повинна включати заходи з підтримки працездатного сільського населення, яке втратило роботу, але охочого ефективно трудитися і активно шукає нові види діяльності. Основними напрямками державного регулювання у цій сфері є: стимулювання зростання зайнятості та збільшення числа робочих місць в державному секторі; підготовка і перепідготовка робочої сили; спри-

яння найму працівників; виділення коштів на допомогу по безробіттю.

Аграрна політика України протягом багатьох років ґрунтувалася на тих же принципах, що і в країнах з розвинутою ринковою економікою. Однак вітчизняна специфіка реформ накладала певні обмеження на механізми державної підтримки сільського господарства. Економічна та фінансова криза в умовах глобалізації економічних систем виявили ряд нових проблем, вирішення яких необхідне з метою пошуку шляхів підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, що забезпечує продовольчу безпеку країни. До однієї з таких проблем можна віднести диверсифікацію сільськогосподарського виробництва.

Як приклад було розглянуто діяльність ФГ "АЛЬФА". Аналізуючи показники цього фермерського господарства, безпосередньо виявили шляхи поліпшення використання засобів виробництва в сільському господарстві, тобто методи диверсифікації сільського господарства. Слід зауважити, що важливим чинником підвищення темпів розвитку сільськогосподарського виробництва, зниження собівартості продукції і підвищення рентабельності є більш ефективно використання основних виробничих фондів. Поліпшення їх використання веде до зростання виробництва продукції сільського господарства без додаткових інвестицій спрямованих на відтворення основних фондів, знижує потребу в придбанні нових тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, а також у новому будівництві виробничих будівель і споруд. Були виявлені основні шляхи підвищення ефективності використання основних виробничих фондів.

Література:

1. Гаріфуллін А.Р., Макаров А.В. Диверсифікація як інструмент розвитку сільського господарства // Вісник аграрної науки // Проблеми агропромислового комплексу. — 2003. — С. 49.
2. Вараджан П., Романов В. Диверсифікація аграрного комплексу // Сучасний агробізнес: стан та перспективи розвитку: Тези міжнародної заочної науково-практичної конференції / За заг. ред. М.П. Гриценко. — Барна 3. — С. 129.
3. Котлер Ф. Стратегія диверсифікації сучасного сільського господарства // Формування ринкових відносин в регіональному АПК: матеріали міжнародної заочної науково-практичної конференції / За заг. ред. М.П. Гриценко. — Прогрес, 1999. — 736 с.

4. Стрікленд А., Томпсон А. Диверсифікація майбутнього // Проблеми організації агробізнесу в регіоні: Матеріали міжнародної очно-заочної науково-практичної конференції (22 квітня 2005 року) / Під заг. ред. М. П. Гриценко. — Вісник Львівського державного аграрного університету. — С. 178.

5. Виханський О.А. Диверсифікація, як стратегія розвитку сільського господарства // Управління сільськогосподарськими підприємствами на основі диверсифікації: монографія. — Барнаул: Аз Бука, 2005. — 150 с.

6. Аскарів А.А. Оцінка ефективності використання землі // Аграрна наука. — 2007. — № 1. — С. 14—16.

7. Силич А.М. Рациональна структура та ефективність використання основних виробничих засобів у сільському господарстві // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. — 2006. — № 8. — С. 24—25.

8. Економіка сільського господарства: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Н.Я. Коваленко, Ю.І. Агірбов, Н.А. Серов та ін. — М.: Юркіна, 2008. — 384 с.

9. Офіційний сайт Фермерського господарства "АЛЬФА" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ua-region.com.ua/2123-5629>

10. Когут Г.І. Оцінка ефективності використання сільськогосподарських земель // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. — 2007. — № 2. — С. 496.

11. Федотов А. Ринок матеріально-технічних ресурсів аграрного сектора // АПК: економіка, управління. — 2008. — № 6. — С. 27—33.

12. Байгунь А.А. Розвиток науково-технічного потенціалу регіону // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. — 2007. — № 3. — С. 13—15.

13. Сайт фермерського господарства "Альфа" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yp.kharkov.ua/organizatsiya/alfa-fermerske-gospodarstvo>

References:

1. Harifullin, A.R. and Makarov, A.V. (2003), *Diversyfikatsiia iak instrument rozvytku sil's'koho hospodarstva* [Diversification as a tool for agricultural development], *Visnyk ahrarnoi nauky, Kyiv, Ukraine*.

2. Varadzhn, P. and Romanov, V. (2002), *Diversifikatsiia ahrarnoho kompleksu* [Diversification of agricultural sector], *Suchasnyy ahrbiznes: stan ta perspektyvy rozvytku, Tezy mizhnarodnoi zaочноi naukovo-praktychnoi kon-*

ferentsii [Modern agribusiness: Status and Prospects: Proceedings of International correspondence scientific-practical conference], Moscow, Russia.

3. Kotler, F. (1999), "The strategy of diversification modern agriculture", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v rehional'nomu APK: materialy mizhnarodnoi zaочноi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Formation of market relations in the regional agribusiness: Proceedings of the International correspondence scientific-practical conference], *Progres, Moscow, Russia*.

4. Striklend, A. and Tompson, A. (2005), *Diversyfikatsiia majbutn'oho* [Future diversification], *Problemy orhanizatsii ahrbiznesu v rehioni, Materialy mizhnarodnoi ochno-zaочноi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the International correspondence scientific-practical conference], *Visnyk L'viv's'kogo derzhavnogo agrarnogo universy'tetu, L'viv, Ukraine*.

5. Vykhans'kyj, O.A. (2005), *Diversyfikatsiia, iak stratehiia rozvytku sil's'koho hospodarstva* [Diversification as a strategy for agricultural development], *Az Buka, Barnaul, Russia*.

6. Askarov, A.A. (2007), "Evaluating the effectiveness of land use", *Ahrarna nauka, vol. 1, pp 14—16*.

7. Sylych, A.M. (2006), "Rational structure and efficiency of basic production assets in agriculture", *Ekonomika sil's'kohospodars'kykh i pererobnykh pidpriemstv, vol. 8, pp. 24—25*.

8. Kovalenko, N.Ya., Ahirbov, Yu.I. and Sierov, N.A. (2008), *Ekonomika sil's'koho hospodarstva* [Agricultural economics], *Yurkniha, Moscow, Russia*.

9. The Official site of the farm "AL'FA" (2016), available at: <http://vuv.ua-region.tsom.ua/21235629> (Accessed 05 April 2016).

10. Kohut, H.I. (2007), *Otsinka efektyvnosti vykorystannia sil's'kohospodars'kykh zemel'* [Evaluate the effectiveness of using agricultural land], *Ekonomika sil's'kohospodars'kykh y pererobnykh pidpriemstv, Ukraine*.

11. Fedotov, A. (2008), "Market material — technical resources of the agricultural sector", *APK: ekonomika, upravlinnia, vol. 6, pp. 27—33*.

12. Bajhun', A.A. (2007), "Development of scientific and technical potential of the region", *Ekonomika sil's'kohospodars'kykh i pererobnykh pidpriemstv, vol. 3, pp. 13—15*.

13. The site of the farm "AL'FA" (2016), available at: <http://yp.kharkov.ua/organizatsiia/alfa-fermerske-gospodarstvo> (Accessed 05 April 2016).

Стаття надійшла до редакції 06.04.2015 р.